

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ТА МЕТОДИКИ ЗАХИСТУ

УДК: 343.12+343.143

Г. В. Коновалова*аспірант, Академія адвокатури України
(Науковий керівник: доцент В. І. Бояров)*

У статті розглядаються актуальні питання сутності тактики та методики захисту, їх місця в системі криміналістики (залежності від неї), кримінального процесу або організації адвокатської (правозахисної) діяльності. Автор пропонує визначити структуру тактики захисту: за етапами досудового розслідування, за категоріями кримінальних проваджень, за специфічними умовами проведення досудового розслідування, за статусом підзахисного та ін. Обґрунтовується необхідність створення комплексів рекомендацій для подальшого формування окремих методик захисту у справах про вчинення певних видів або груп злочинів.

Ключові слова: кримінальний процес, адвокат, захист в кримінальному судочинстві, тактика і методика захисту.

SOME QUESTIONS OF TACTICS AND
METHODS OF PROTECTION

Konovалova A. V.

Received: 28 Aug 2018

Питання тактики і методики захисту постійно є предметом наукових досліджень багатьох процесуалістів та криміналістів. Ці питання, зокрема, розглядали О. Я. Баєв, М. О. Баєв, Р. С. Белкін, А. М. Бірюкова, О. Д. Бойков, В. І. Бояров, Т. В. Варфоломєєва, Г. О. Зорін, М. Г. Зоріна, В. Г. Гончаренко, С. В. Гончаренко, Р. М. Жамієва, Л. О. Зашляпін, Я. П. Зейкан, В. В. Конін, Є. Г. Мартинчик, О. В. Полстовалов, В. О. Попелюшко, В. С. Сорокін, А. М. Титов, В. В. Титаренко, М. С. Строгович, М. П. Шаламов, О. Г. Шило та ін.

Криміналістичну тактику, як розділ криміналістики, розглядають у вигляді системи наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування досудового і судового слідства, які розробляються на основі визначення оптимальної лінії поведінки осіб, організації та проведення слідчих, судових дій та тактичних операцій, спрямованих на збирання і дослідження доказів і встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочинів [1, с. 242]. І хоча у цьому та багатьох інших визначеннях криміналістичної тактики не йдеться безпосередньо про тактику захисту, але, разом з тим, до цього часу достатньо актуальними є питання: чи є в криміналістичній тактиці місце для тактики захисту, як її окремої підсистеми або підрозділу; чи суперечить тактика захисту предмету криміналістики, як науки, яка визначально спрямована на створення ефективного тактичного інструменту суб'єктів розслідування (обвинувачення) і чи не доцільно формувати та досліджувати зазначену тактику в рамках

лише спеціальних навчальних курсів, які є прикладними до навчальних дисциплін, пов'язаних з організацією адвокатської (правозахисної) діяльності?

М. С. Строгович у 1942 р. у доповіді на засіданні кафедри судового права Військово-юридичної академії («Предмет криміналістики та її співвідношення з кримінальним процесом») висловив думку про можливість існування в юридичній науці досліджень, присвячених тактиці і методиці професійного захисту. При цьому питання тактики і методики розслідування він відніс саме до предмету науки кримінального процесу [2, с. 6, 11]. У 1967–1968 рр. з'явилися наукові праці відомого процесуаліста М. Г. Шафіра, в яких він підтримав пропозицію М. С. Строговича і також виокремив в науці кримінального процесу окремий напрямок – тактику і методику професійного захисту, пов'язав його з ефективністю діяльності адвоката в кримінальному процесі [3, с. 73; 4]. Ці питання в подальшому досліджували в наукових працях Є. Г. Мартинчик і В. В. Титаренко, які запропонували розглядати методику захисту як сукупність (систему) правил і прийомів, які адвокат зобов'язаний виконувати з метою успішного вирішення покладених на нього завдань, ефективного і якісного здійснення захисту у кримінальних справах, представництва інтересів потерпілого, цивільного позивача і відповідача [5, с. 70]. У роботах 1979 р. вказані автори сформулювали авторське визначення тактики захисту, як правильність, своєчасність вибору і кваліфікаційного задіяння законних засобів, способів захисту, які в конкретних умовах провадження по справі сприяють досягненню цілей, поставлених перед захисником кримінально-процесуальним законом [6, с. 10; 7, с. 34].

При цьому, як слушно зауважує Т. В. Варфоломєєва, запропоновані В. В. Титаренко і Є. Г. Мартинчиком визначення тактики захисту мають по суті аналогічний зміст із визначенням методики захисту [8, с. 161].

Треба зазначити, що у вказаних роботах не йшлося про місце тактики захисту

як складової криміналістичної тактики. З формальної точки зору, включення тактики захисту як певної складової до криміналістичної тактики, а отже, визначення її саме як «криміналістика захисту» – є методологічно неможливим, виходячи з призначення і соціальної цінності криміналістики, і це, на думку О. В. Полстовалова і І. О. Попової, виглядає як оксюморон [9, с. 52].

Не викликає сумнівів важливість існування тактики професійного захисту у діяльності адвокатів-захисників, оскільки, по-перше, для зазначених учасників кримінального судочинства (адвокатів-захисників), тактика захисту вже є реальністю і вона затребувана практикою; а, по-друге, треба виходити з того, що захисник в кримінальному судочинстві не тільки здійснює захист прав, інтересів свого підзахисного і надає правову допомогу, але й також сприяє реалізації завдань кримінального процесу (ст. 2 КПК України).

Іншим важливим фактором на користь існування тактики захисту є зміна кримінально-процесуальної парадигми, пов'язаної із змагальністю сторін на етапі судового розгляду (кожна сторона самостійно представляє докази, виходячи зі свого бачення їх значення). Це, по-перше, висуває вимогу забезпечення обвинувачення (а в реаліях сьогодення – слідчих, прокурорів та представників інтересів потерпілого) якісними рекомендаціями стосовно тактики підтримання публічного обвинувачення, а, по-друге, викликає закономірне питання щодо «права на життя» тактики захисту та її місця: або в системі криміналістики (як, наприклад, підрозділу криміналістичної тактики чи її підсистеми), або як тактика (захисту), що обмежена питаннями організації адвокатської діяльності.

Все це ускладнюється багатьма негативними явищами, характерними для сучасного кримінального судочинства України. Зокрема, такими, як наявність певної владної асиметрії на користь сторони обвинувачення, яка має вигляд «неформальної

практики порушення прав сторони захисту з боку органів слідства, обвинувачення та суду» [10, с. 137].

Якщо проаналізувати бачення науковцями сутності тактики захисту (професійного захисту), то у загальному вигляді її можна визначити як розроблені на основі досягнень науки та досвіду адвокатської діяльності рекомендації з розробки оптимального варіанту правової позиції захисту та реалізації в конкретних умовах (ситуаціях захисту – Г.К.) і найбільш ефективних способах здійснення дій по захисту прав і законних інтересів громадян [8, с. 162].

Є й більш розгорнуті визначення тактики професійного захисту. Так, на думку О. Я. Баєва в системі криміналістичної тактики можна виокремити дві самостійні підсистеми: тактику кримінального переслідування (вона, в свою чергу, поділяється на слідчу тактику та тактику підтримання державного обвинувачення) і тактику професійного захисту від підозри або обвинувачення у вчиненні злочину [11, с. 200]; В. О. Попелюшко визначає «тактику в адвокатській діяльності» як самостійну підсистему криміналістичної тактики [12, с. 255]; В. Ю. Шпепітько зазначає, що «... інтереси учасників судового розгляду дозволяють говорити про тактику державного обвинувачення, тактику професійного захисту, тактику суду (судді)...» [13, с. 308]. З приводу останнього твердження І. І. Когутич додає, що судова тактика є «сумарною», тобто це – тактика обвинувачення, тактика захисту та тактика суду (судді), яка їх поєднує [14, с. 47].

О. В. Полстовалов і І. О. Попова існують тактики захисту пов'язують переважно з наявністю конфліктних ситуацій. Вони зазначають, що тактика професійного захисту повинна розглядатися в криміналістиці в аспекті прогнозу і наявної оцінки протидії, компромісної взаємодії або співпраці при ситуаційному аналізі в процесі розслідування. Зокрема, тактику професійного захисту вони поділяють на три складові (які,

на нашу думку, можна розглядати як типові ситуації захисту): по-перше, тактико-криміналістичне забезпечення в умовах стійкої і принципової протидії з боку захисту; по-друге, тактико-криміналістичне забезпечення в умовах готовності сторони захисту до компромісного регулювання конфлікту, а по-третє, тактико-криміналістичне забезпечення в умовах необ'єктивного, неповного і одностороннього розслідування, судового розгляду і конструктивної тактики захисту [9, с. 57–58].

Р. С. Белкін, в останній своїй роботі, де розглядалися проблеми сучасної криміналістики, окрему главу присвятив питанням тактики захисту, озаглавив її – «Санітары» судопроизводства». Автор порівнює адвокатів з вовками, які є «санітарами лісу», оскільки вони нападають на жертву не для забави і розваги, а для того, щоб жити, вибираючи лише слабких та хворих... А кримінальна справа, в якій є багато помилок, неповнота розслідування, упередженість та ін. – є «здобиччю» такого «санітара». На його думку, адвокат повинен бути саме санітаром, а не «могильщиком», підкреслюючи, що одно з найважливіших наукових напрямків – тактика захисту у кримінальних провадженнях. Саме цей напрямок, на його думку, важливо для удосконалення і розвитку криміналістичної тактики і методики, та «... позбавить від відомої «обвинувальної» акцентуації їх положення і рекомендації...» [15, с. 195–202].

З іншого боку, можна розглядати діяльність адвоката захисника з використання криміналістичних знань, зокрема, криміналістичної тактики, як криміналістичне забезпечення діяльності адвоката захисника в кримінальному судочинстві, яке, на думку В. Л. Кудрявцева, «... є основана на криміналістичних знаннях, вміннях, навичках їх використання така діяльність адвокатів-захисників, яка дозволяє йому ефективно і швидко здійснювати захист прав і законних інтересів довірителя...» [16, с. 277].

Треба зазначити, що тактика захисту в кримінальному судочинстві практично

охоплює всі основні положення «традиційної» криміналістичної тактики: тактичні прийоми (наприклад, до числа загальних тактичних прийомів можна віднести способи реагування адвоката-захисника на прогалини у досудовому слідстві, бездіяльність обвинувачення або на недопустимість певних доказів; а до конкретних тактичних прийомів – прийоми допиту підозрюваного на досудовому слідстві або обвинуваченого в суді чи під час збирання адвокатом доказів; а також законність, етичність і вибірковість тактичних прийомів та ін.); динамізм і ситуаційність (наприклад, створення або виникнення певної ситуації захисту та її аналіз, обрання комплексу подальших дій адвоката для нейтралізації негативних наслідків певної ситуації) та ін.

В. С. Сорокін розглядає тактику захисту як: 1) цілі, засоби, прийоми і способи захисту; 2) тактичне спрямування захисту при аналізі показань обвинуваченого в кримінальному провадженні; 3) формування тактики при контраргументації захисту; тактику аналізу обвинувального висновку відповідно до процесів захисту; тактичний аналіз засобів доказування з позиції захисту. При цьому криміналістична методологія захисту, на його думку, може складатися з кількох взаємопов'язаних розділів, що забезпечують діяльність захисника в стратегічному* та тактичному напрямках, які, у свою чергу, складаються з системи методів захисту [17, с. 19–20].

Принципи реалізації тактики адвоката-захисника практично аналогічні для слідчої тактики або тактики публічного обвинувачення: прогнозування, динамічність, планомірність, етичність, законність, ситуаційність (особливості ситуації захисту полягають в залежності від трьох факторів: відношення підзахисного до повідомлення про підозру; від існуючого обсягу доказів, які викривають підзахисного у вчиненні злочину, а також від рівня поінформованості адвоката) [18, с. 18].

* Питання щодо стратегії захисту потребує окремого дослідження.

Саме від правильного визначення захисної ситуації (ситуації захисту) та її оцінки, прийняття тактичного рішення адвокатом, залежить результат захисту та доля підзахисного. Тактика захисту на досудовому слідстві для адвоката полягає в тому, щоб своєчасно отримати повну інформацію відносно дій і намірів обвинувачення (слідчого, прокурора, працівників оперативних підрозділів), позиції потерпілих, про результати розслідування кримінального провадження на конкретний момент (прогнозування дій захисту проходить в умовах аналізу як захисної ситуації, так і використання рекомендацій, які розроблені криміналістикою для слідчого, які він використовує під час розслідування окремих категорій кримінальних проваджень). Знаходячись в ситуації невизначеності, захисник не завжди може визначити свою позицію, перспективи захисту та обрати ефективну стратегію захисту (генеральну лінію поведінки).

Тактику захисту можна розглядати також за стадіями кримінального процесу: тактика захисту під час досудового розслідування, тактика захисту в суді (в першій, апеляційній або касаційній інстанціях), в суді присяжних, а також під час реалізації контрольної функції слідчим суддею (судом). Крім того – тактика захисту обвинуваченого або підозрюваного (окремо – неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого); тактика участі адвоката в окремих слідчих (розшукових) діях; тактика адвоката, який представляє інтереси свідка захисту та ін.

Досудове слідство використовує для розслідування окремі криміналістичні методи розслідування окремих видів злочинів. Зрозуміло, що й для тактики захисту в окремих категоріях кримінальних проваджень на основі узагальнених результатів успішної практики здійснення захисту, відповідних наукових рекомендацій, необхідно створювати комплекси тактичних рекомендацій, присвячених особливостям захисту в окремих категоріях кримінальних проваджень (аналогічно і для тактики представництва інтересів потерпілих) в окремих категоріях

справ, розслідування яких характеризується бездіяльністю, пасивністю слідства, а інколи й прямим небажанням розслідувати справу (зокрема, кримінальні провадження про незаконні насильницькі дії працівників правоохоронних органів під час виконання ними своїх службових обов'язків; про деякі злочини, вчинені з необережності, про злочини, розслідування яких проводиться в умовах соціальної напруги (наприклад, масові заворушення) та ін.).

Крім того, аналогічні розробки можуть бути корисні для практики і стосовно тактики участі адвоката в проведенні окремих, найбільш складних слідчих (розшукових) дій, або тактиці захисту в деяких специфічних умовах (наприклад, при активному проведенні за ініціативою слідства оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій; при застосуванні компромісних процедур та ін. [19, с. 39–42]).

Таким чином, розглядаючи тактику професійного захисту в кримінальних провадженнях, за аналогією зі слідчою тактикою та тактикою підтримання публічного обвинувачення, де розробляються відповідні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності досудового розслідування та підтримання обвинувачення, необхідно розробляти (формувати) аналогічні комплекси рекомендацій для адвокатів-захисників. Зокрема, на нашу думку, вони можуть охоплювати наступні типові групи таких рекомендацій: на досудовому слідстві: тактика захисту в окремих категоріях кримінальних проваджень; тактика участі адвоката в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (перехресний допит, слідчий експеримент та ін.), а також тактика захисту у кримінальних провадженнях, ускладнених створенням правоохоронними органами таких умов, що суттєво обмежують для захисника можливості реалізації своїх прав, спрямованих на захист (надання правової допомоги) прав і законних інтересів громадян (застосування слідством, обвинуваченням заходів забезпечення безпеки,

проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та ін.); тактика участі захисника у компромісних процедурах в кримінальному судочинстві; тактика представництва інтересів потерпілого в умовах бездіяльності досудового слідства (обвинувачення) та ін.; під час судового розгляду: тактика участі адвоката у підготовчому засіданні; в судовому засіданні під час дослідження доказів; в апеляційній інстанції, в касаційній інстанції, в суді присяжних, в ЄСПЛ та ін.

Можуть бути розроблені й деякі тактичні рекомендації щодо представництва інтересів засудженого під час виконання вироку, при застосуванні акту про амністію, при підготовці та поданні матеріалів про помилювання та ін.

Методику захисту, яка має деякі спільні з криміналістичною методикою розслідування елементи, розглядають як сукупність взаємопов'язаних способів і засобів, які використовуються при проведенні у певній послідовності цілеспрямованих дій (або комплексів дій), направлених на найбільш ефективне вирішення завдань захисту (не тільки на стадії досудового слідства, але й на стадії судового розгляду) [8, с. 195].

Т. В. Варфоломєєва запропонувала, зокрема, наступну структуру методики захисту в окремих видах (груп) злочинів: визначення тактичних завдань захисту на етапі вступу захисника в процес; вибір типової правової позиції захисту з врахуванням конкретних слідчих (судових) ситуацій; аналіз криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочину з позицій захисту; встановлення кола обставин, які підлягають встановленню для вирішення завдань розслідування на кожному етапі розслідування і судового розгляду; визначення оптимальної послідовності дій захисника на кожній стадії кримінального судочинства; коректування дій захисника у зв'язку із змінами позиції підзахисного; виявлення особливостей застосування тактичних прийомів з врахуванням специфіки

захисту; встановлення меж і форм взаємодії захисників в групових справах, зокрема, за наявності суперечливих інтересів підозрюваних, обвинувачених [8, с. 199]. Саме така методика захисту може бути визнана за своєю структурою базовою і може бути основою для створення (формування) окремих методик захисту у справах про вчинення певних видів або груп злочинів.

В даний час така робота проводиться лише окремими практичними працівниками (адвокатами), які використовують переважно лише особистий досвід здійснення захисту в окремих кримінальних провадженнях (які є достатньо поширеними – справи про ДТП, незаконний обіг наркотичних засобів та ін.) [20; 21].

У зв'язку із цим хочу навести думку професора Ю. П. Гармаєва, який досліджував питання формування криміналістичних методик. Він, зокрема, зазначає, що «... сценарії формування криміналістичних

методик можуть і повинні бути самими різними, залежно від призначення методики (науково-дисертаційна, учбова, практична); цільової аудиторії, наукової школи та ін. параметрів. Немає і не може бути єдиного вірного сценарію, уніфікованої методології створення методик. Вони (методики) можуть як доповнювати одна одну, так і конкурувати між собою, в умовах боротьби за увагу до себе, за масштабами впровадження в діяльність цільової аудиторії, маси «споживачів»...» [22].

Саме такі роботи очікують адвокати-захисники від науковців і практиків. Формування окремих методик захисту (на підставі узагальненого досвіду практичної діяльності адвокатів-захисників в окремих категоріях кримінальних проваджень, в тому числі із залученням науковців, створенням авторських колективів) сприяло б підвищенню ефективності діяльності адвокатів-захисників в кримінальному судочинстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Криміналістика. Академічний курс* : підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
2. *Строгович М. С.* Предмет криминалистики и его соотношение с уголовным процессом // Труды Военно-юридической академии. Вып. 2. Ашхабад, 1942. С. 4–19.
3. *Шафир Г. М.* Некоторые вопросы методики и тактики защиты на предварительном следствии // Вопросы защиты по уголовным делам. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1967. 150 с. С. 68–89.
4. *Шафир Г. М.* Эффективность участия защитника в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : специальность 715 – уголовное право и уголовный процесс. Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. Ленинград, 1968. 24 с.
5. *Мартинчик Є.,* Титаренко В. Методика участі адвоката у кримінальних справах / Радянське право. 1977. № 1. С. 70–73.
6. *Мартинчик Е. Г.,* Титаренко В. В. Тактика защиты на предварительном расследовании и в суде первой инстанции : монография. Киев, 1979. 342 с.
7. *Титаренко В.В.* Вопросы тактики участия адвоката в производстве следственных действий. / В.В. Титаренко. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. №19. – К.: Вища школа, 1979. – С.33–38.

8. *Варфоломеева Т. В.* Защита в уголовном судопроизводстве. Киев : Институт адвокатуры при Киевском университете им. Т. Шевченко, 1998. 204 с.
9. *Попова И. А., Полстовалов О.В.* Тактико-криминалистическое обеспечение компромиссных процедур в уголовном судопроизводстве. Москва :Юрлитинформ, 2013. 168 с.
10. *Ходжаева Е., Рабовски Ю.* Стратегии и тактики адвокатов в условиях обвинительного уклона в России // Социология власти. Том 27. № 2(2015). С. 135–167.
11. *Баев О. Я.* Основы криминалистики : курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Экзамен, 2003. 288с.
12. *Попельюшко В. О.* Тактика в адвокатській діяльності // Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В.І . Бояров [та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. С. 255–260.
13. *Шепитько В. Ю.* Состояние, тенденции и задачи криминалистики в современных условиях // Роль кафедры криминалистики юридического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова в развитии криминалистической науки и практики : в 2 т. Т. 2 : материалы конференции. Москва, 2010. С. 304–311.
14. *Козутич І. І.* Використання знань та засобів криміналістичної тактики та методики під час розгляду кримінальних справ у суді : монографія. Львів : Тріада плюс, 2009. 448 с.
15. *Белкин Р. С.* Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва : НОРМА, 2001. 240 с.
16. *Кудрявцев В. А.* Реализация конституционно-правового института квалифицированной юридической помощи в деятельности адвоката (защитника) в уголовном судопроизводстве. Москва :Юрлитинформ, 2008. 440 с.
17. *Сорокин В. С.* Проблемы формирования стратегии и тактики защиты по уголовным делам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : специальность 12.00.09 – уголовный процесс. Гродно, 1996. 22 с.
18. *Баев М. О.* Тактические основы деятельности защитника-адвоката в уголовном судопроизводстве России: теория и практика : дисс. ... д-ра юрид. наук: специальность 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. Воронеж, 2005. 401 с.
19. *Бояров В. І., Кучинськ О. П.* Деякі питання тактики захисту за умов використання слідством інформації, отриманої під час проведення оперативно-розшукових заходів // Адвокат. 2010. № 7. С. 39–42.
20. *Токарев Геннадій.* Тактика захисту у кримінальних справах з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або прекурсорів. Практичний посібник // Українська фундація правової допомоги. Харків : Права людини, 2012. 254 с.
21. *Краснокутский А. А., Зейкан Я. П.* Защита в делах по ДТП. Научно-практическое пособие. Киев : Алерта, 2014. 334 с.
22. *Гармаев Ю. П.* Творческое наследие профессора В.К. Гавло и направления дальнейшего развития криминалистической методики, как раздела науки. URL : [http:// www.iuaj.net/node/2232](http://www.iuaj.net/node/2232)

SOME QUESTIONS OF TACTICS AND METHODS OF PROTECTION

Konvalova A. V.

Abstract. The article deals with topical issues of the essence of tactics and methods of protection, their place in the system of criminalistics (depending on it), the criminal process or organization of advocacy (human rights) activities. The author suggests to define the structure of tactics of protection: in stages of pre-trial investigation, according to categories of criminal proceedings, on specific conditions of pre-trial investigation, on the status of defendants, etc. The necessity of creating recommendations complexes for the further formation of separate methods of protection in cases of committing certain types or groups of crimes is substantiated.

Keywords: criminal process, lawyer, defense in criminal proceedings, tactics and methods of protection.

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТАКТИКИ И МЕТОДИКИ ЗАЩИТЫ

Коновалова А.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы сущности тактики и методики защиты, их места в системе криминалистики (зависимости от нее), уголовного процесса или организации адвокатской (правозащитной) деятельности. Автор предлагает определить структуру тактики защиты: по этапам предварительного расследования, по категориям уголовных производств, по специфическим условиям проведения досудебного расследования, по статусу подзащитного и др. Обосновывается необходимость создания комплексов рекомендаций для дальнейшего формирования отдельных методик защиты по делам о совершении определенных видов или групп преступлений.

Ключевые слова: уголовный процесс, адвокат, защита в уголовном судопроизводстве, тактика и методика защиты.